

В.С. Єрмілов

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛИМАННОГО ЛІКУВАННЯ СЕЛЯН ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Земська медицина Херсонської губернії була у свій час досить передовою. До її складу входили різні види лікування: амбулаторне, лікарняне, хірургічне, акушерсько-гінекологічне, педіатричне, психіатричне. Ці види медичної допомоги детально вивчались і про них існують окремі публікації.

Водночас у Херсонській губернії здавна було багато місць зосередження природних лікувальних факторів: лиманів і озер з лікувальними мулами та солоною водою – ропою. Спочатку ці лікувальні ресурси використовувалися стихійно, а від середини ХІХ ст. почалося їхнє застосування на науковій основі. Першими у Херсонській губернії організоване лікування на лиманах запровадило Одеське міське самоуправління. Результати виявилися хорошими. Адже на той час багато хронічних хвороб класична медицина не могла ефективно лікувати. Природні фізичні лікувальні фактори виявилися більш дієвими. Так почалося місцеве курортне лікування, яке спершу отримало назву лиманолікування.

Історія цієї справи вивчена поверхово. Спеціальних досліджень майже не проводилось. Історія лиманолікування взагалі, а особливо земського, має мало публікацій. Це досить давні праці М.С. Біленького [1], Д.Н. Вайсфельда із співавторами [2]. У наш час матеріали про лиманне лікування зосереджені в історичній частині загальних робіт з курортної справи України [3]. Але у наведених джерелах про використання природних курортних ресурсів повідомлень щодо лікування саме селян ми не знаходимо. Тому за мету в нашому дослідженні ми поставили висвітлити організацію Херсонським земством лиманного лікування селянського населення губернії як досить рідкісного виду земської медицини.

Увагу земства до лиманів привернув перший губернський санітарний лікар М.С. Уваров. У № 1 „Збірника Херсонського земства” за 1887 р. він опублікував звіт про участь у ІІ-у зїзді Товариства російських лікарів, що відбувся у лютому того ж року в Москві. Уваров наводив такі слова голови правління Товариства професора М.В. Скліфосовського: „Прошло более 20 лет с тех пор, как один из выдающихся общественных деятелей указал, что в Одесских лиманах заложены миллионные богатства. И стали извлекать эти богатства и извлекают их до последних дней. Странное явление! Не нашли возможным отделять от этих миллионов ежегодно нескольких крох, на которые так легко было бы построить не только полезные и удобные, но можно было бы без малейшего насилия создать великолепные лечебные сооружения для пользы тысячей больных” [4, 65].

В той час багато практикуючих лікарів звернули увагу на молодшу галузь медицини – бальнеотерапію. Питання влаштування лиманно-лікувального закладу для губернії виникло на з’їзді лікарів Херсонського повіту 2 лютого 1888 р. Земські лікарі, „встречая в своей практике случаи, где требуется лиманное лечение и находя, что земству следовало бы воспользоваться теми сокровищами, которыми обладает Херсонская губерния, постановили:

возбудить этот вопрос на губернском съезде”. Але на засіданні губернської земської медичної комісії 27 лютого 1888 р. з цього приводу було заявлено: „вместо того, чтобы поднимать грандиозный вопрос об устройстве земского лиманно-лечебного заведения, было бы проще присоединится к гор. Одессе, имеющему свое лиманно-лечебное заведение и иметь в этом заведении несколько земских коек” [5, 13].

Повітова управа влітку 1888 р. вперше відправила на Хаджибейський лиман в Одесі 5 хворих, лікування яких з дорожніми витратами обійшлося дорого (233 руб. 20 коп.). „Признавая эту цену высокою, управа, по совещанию с Херсонскими врачами, пришла к заключению заменить Одесский лиман грязелечебным озером на Голой Пристанни...” Земські збори виділили необхідні кошти і управа в 1889 р. „устроила грязелечебный пункт на Голой Пристанни, наняв для лечебницы частный дом и поручила заведывание ею доктору Максимову, при фельдшере Бондареве. [...] больных было 39, из них 11 не окончили лечения, 20 выписались с улучшением и 8 – без улучшения. В виду такого успешного результата, при расходе на 20% меньше против стоимости прежнего лечения на Одесском лимане, управа полагала оставить и на будущее время тот же порядок пользования больных на Голой Пристанни...” [6, 378]. Уже перші роки діяльності Голопристанської грязелікувальниці показали позитивні результати лікування хворих селян, що направлялись з усіх лікарських дільниць повіту.

Знаючи цей позитивний досвід, губернська управа у доповіді земським губернським зборам 1890 р. стосовно потреби в лиманному лікуванні заявляла: „Контингент лиманных больных составляют хроники различного рода – ревматики, с хроническими процессами в костях и суставах и т. п., словом контингент в значительном числе бесплодно посещающий наши амбулатории, отнимающий время врача и даром потребляющий лекарства или занимающий место в течение многих месяцев в наших и без того скромных больницах. Но такого рода больные составляют обременение не только земской медицинской организации губернии, они обременяют и само население” [7, 27]. Губернські збори прийняли рішення: „признать потребность в устройстве лимано-лечебного заведения и поручить губернской управе войти в переговоры с Одесским городским управлением относительно совместной постройки лимано-лечебного заведения и разработать подробный проект к собранию будущего года...” [8, 161].

Наступного року управа доповіла губернським зборам висновки з цього питання губернської медичної комісії та спеціальної комісії ХІІ з’їзду земських лікарів і членів повітових управ, де було вказано перелік хвороб для лиманного лікування, „которые весьма часто встречаются в жизни земледельцев и трудно лечатся иным способом” [9, 37]. Як і комісії, управа визнала недоцільність утворення лікувальниці спільної з містом.

Ще декілька років розглядалися різні варіанти влаштування лиманного закладу, а в 1896 р. губернські збори доручили управі купити дачу Панаєвої на Хаджибейському лимані. Також були виділені значні кошти на: купівлю дачі – 45000 руб.; будівництво машинного і ванного приміщень та житлового баряку

– 24100 руб.; ремонт існуючих будівель, придбання інвентаря та утримання лікувальниці у наступному році – 14256 руб. 18 коп. [10, 232].

У наступному році дачу викупили, ремонтні роботи в ній здійснили, житловий барак збудували і хоч до будівництва ванного і машинного приміщень тільки приступили лиманолікувальницю відкрили 1 липня 1897 р. За лікувальний період з 1 липня по 15 серпня у лікувальниці перебувало 30 хворих селян з усіх повітів губернії. Лікування здійснювалось у пристосованих приміщеннях, лиманні мул і ропа нагрівались сонцем [11, 235-236]. Наступного сезону пристосувальні роботи також затримали відкриття лікувальниці, тому з 25 червня по 15 серпня лікувались 93 хворі (60 чоловіків і 33 жінки) в одну зміну.

Матеріальна база Хаджибейської земської лікувальниці постійно зміцнювалась, кількість пролікованих хворих збільшувалась. Оплату за їх лікування здійснювали повітові земства, тобто для селян лікування було безплатним. У додаток до стаціонарного з'явилося і амбулаторне лікування, при якому „больные пользуются в грязелечебнице только рапными и грязевыми ваннами, а живут и питаются на стороне за свой собственный счет” [12, 377]. Так, якщо в 1900 р. в дві зміни лікувалось 159 хворих, то в 1905 р. вже 250 (з амбулаторними).

Ураховуючи специфіку сільськогосподарської праці, земством тривалий час вивчалася питання роботи лікувальниці не тільки в літній період, а упродовж усього року, але „в виду новизны дела и значительности потребных на осуществление такой грязелечебницы затрат, вопрос о ней остался открытым”. Розглядалася також можливість спрощеного грязелікування селян у дільничних лікарнях різних повітів, що з тих же причин залишилось нездійсненим.

Зростала також і популярність Голопристанської грязелікувальниці Херсонського повітового земства. Її завідувачий лікар В.Ю. Дуброва у звіті за 1899 р. писав: „Популярность Голой Пристани, крещенной сельским людом в „теплые воды”, так велика среди населения Херсонского уезда, что с просьбами записать для отправки летом лечиться „теплыми водами” – являються всегда десятками”. І потім лікар вказував, що рекламували цю лікувальницю серед сільського населення „те сотни счастливых, которые получили в ней или полное исцеление, или значительное облегчение от физических страданий, не находящих раньше способов для успокоения своих мучительных болей, душевных мук и разного рода телесных недугов”. Тому, відмовившись від оренди, що обмежувала можливості, повітове земство, витративши 60 тис. руб., за 2 роки на березі Голопристанського озера збудувало і в 1912 р. ввело в експлуатацію власний заклад, основу якого склали прекрасна грязелікувальниця і 4 житлових бараки. Це дало змогу за сезон цього року пролікувати вже 372 хворих [13, 5-6].

Отже, Херсонське земство, приділяючи велику увагу медичній допомозі сільському населенню і користуючись місцевими природними можливостями, у складі земської медицини запровадило такий оригінальний вид лікування, як лиманолікування. Цей вид безплатної лікарської допомоги відразу виявився досить ефективним при багатьох хронічних захворюваннях, властивих для

землеробського населення і набув значної популярності. Успіхи Херсонського земства у цій справі були відзначені і на державному рівні: на Всеросійській гігієнічній виставці 1913 р. у Санкт-Петербурзі Херсонському губернському земству за Хаджибейську лиманну лікувальницю і Херсонському повітовому земству за Голопристанську грязелікувальницю були присуджені вищі нагороди. Тому особливості діяльності цих закладів потребують додаткового дослідження.

1. Бельський М.С. Очерки по истории грязелечения в Одессе. – Одесса: Кн. изд-во, 1959.; Бельський М.С. Н.И. Пирогов и одесские лиманы // Вопросы курортологии, физиотерапии и лечебной физкультуры. – 1964. – № 3.
2. Вайсфельд Д.Н., Вартаков А.А., Жидовленко Л.Т., Иванов Н.В. Курорты Одессы. – Одесса: Маяк, 1973.
3. Курорты Украины. Минувле та сучасне / За ред. проф. М.В. Лободи. – К.: ТАМЕД, 2002.; Основы курортологии / За ред. М.В. Лободи, Е.О. Колесника. – К.: Видавель Купріянова О.О., 2003.
4. Уваров М. Отчет по командировке на II-й съезд Общества русских врачей // Сборник Херсонского земства. – 1887. – № 1.
5. Протокол Херсонской губернской земской медицинской комиссии заседания 27 февраля 1888 года // Сборник Херсонского земства. – 1888. – № 3.
6. Систематический свод постановлений Херсонского уездного земского собрания за 1865-1891 гг. – Херсон, 1895.
7. О постройке лечебного заведения на Одесском лимане // Сборник Херсонского земства. – 1890. – № 3.
8. Журнал Херсонского губернского земского собрания XXVI очередной сессии 1890 года // Сборник Херсонского земства. – 1890. – № 11.
9. Об устройстве грязе-лечебного заведения // Сборник Херсонского земства. – 1891. – № 10.
10. Постановление Херсонского губернского земского собрания очередной сессии 1896 г. (5-13 октября) по вопросам земской медицины и санитарии // Врачебная хроника Херсонской губернии. – 1896. – № 17-18.
11. О земской грязелечебнице на Хаджибейском лимане // Сборник Херсонского земства. – 1897. – № 10.
12. Доклады Херсонской губернской земской управы губернскому земскому собранию XL очередной сессии 1904 года // Сборник Херсонского земства. – 1904. – № 11.
13. Сазонов Н.П. Отчет по Голопристанской грязелечебнице за сезон 1912 г.: Земская медицина и санитарное состояние Херсонского уезда в 1912 году (годовой обзор). – Херсон, 1913.

М.В. Захарченко

ОСОБЛИВОСТІ КІНОФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.

Важливою ознакою суспільно-політичного розвитку українського села є підвищення соціально-культурного рівня сільського населення. Для розвитку соціокультурного життя українського суспільства в другій половині 20-х років ХХ ст. значущим явищем стала кінофікація українського села.

Сучасні історики звертали увагу на окремі питання обраної нами для вивчення теми [1–2]. Автор статті ставить за мету дослідити запровадження та розвиток кіномережі в українському селі в другій половині 20-х років ХХ століття. Об'єкт вивчення – кіномережа в УСРР, предмет – функціонування сільської кіномережі окресленого періоду.